

УДК 343.21

Калатур М. В., к.ю.н., доцент кафедри
адміністративної діяльності НАВС

Особливості взаємодії слідчих з іншими підрозділами ОВС під час досудового розслідування (теоретичний аспект)

В даній статті розглядається актуальне питання після прийняття КПК України а саме особливості взаємодії слідчих з іншими підрозділами ОВС під час досудового розслідування . Також розроблені актуальні висновки та пропозиції, щодо даної проблематики.

Ключові слова: взаємодія, слідчі, ОВС, підрозділи, досудове розслідування.

В данной статье рассматривается актуальный вопрос после принятия УПК Украины, а именно особенности взаимодействия следователей с другими подразделениями ОВД во время досудебного расследования. Также разработке актуальные выводы и предложения по данной проблематике.

Ключевые слова: взаимодействие, следователи, ОВД, подразделения, досудебное расследование.

This paper deals with topical issues after the adoption of the CPC of Ukraine and it features investigative interaction with other parts of the police during the preliminary investigation. Also developing relevant conclusions and suggestions regarding this issue.

Keywords: interaction, investigators, police, departments, pre-trial investigation.

Актуальність теми. Найважливішо умовою досягнення успіху в розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень є взаємодія органів, які беруть участь у цій діяльності. У боротьбі зі злочинністю правоохоронні органи становлять єдину систему та здійснюють свої функції відповідно до Конституції України та інших нормативних актів. В той же час правоохоронна система характеризується тим, що до її складу входять управлінські структури різної відомчої підпорядкованості. Спільність мети, завдань, принципів і характеру діяльності об'єднують їх у цілісну систему [1, с.38-39]. Це цілком відноситься і до органів досудового слідства, проблема взаємодії яких є актуальною в даний час, оскільки безпосередньо пов'язана із завданням посилення ефективності боротьби зі злочинністю.

Стан наукового дослідження. Слід зазначити, що у вирішенні завдання підвищення ефективності роботи правоохоронних органів та їх слідчих апаратів важливу роль відіграють теоретичні дослідження проблеми взаємодії слідчого з іншими особами та органами. Праці А.М. Балашова, Б.О. Вікторова, С.М. Вологіна, М.М. Гапановича, І.Ф. Герасимова, О.О. Герасуна, І.М. Гуткіна, А.Я. Дубинського, В.О. Дубровінного, Є.П. Іщенка, Л.М. Карнєєвої, А.П. Круглікова, О.М. Ларіна, О.Р. Михайлена, В.А. Рогожина, С.В. Слінська, О.О. Чувільова, Н.А. Якубович і деяких інших вченых заклали основи теорії взаємодії слідчого з іншими органами в процесі розслідування та розкриття кримінальних правопорушень. Проте формування даної теорії не завершено. Це, зокрема, пов'язано з тим, що не всі істотні аспекти і сторони проблеми, які б повною мірою відповідали наступним науковим і практичним потребам, були висвітлені. В зв'язку з недостатністю науково-теоретичної бази, відсутністю однозначних уявлень про правову та організаційну сутність взаємодії саме слідчих структур правоохоронних відомств і визначається необхідність дослідження загальних питань їх взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія взагалі – це філософська категорія,

що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, взаємозв'язки між різними об'єктами, характеристику форм людської події, людської діяльності і пізнання, їх взаємну обумовленість, зміну стану, взаємоплив, а також породження одним об'єктом іншого. Так, взаємодія являє собою вид безпосереднього чи опосередкованого, зовнішнього чи внутрішнього відношення зв'язку. Взаємодія – це універсальна форма руху, становлення, розвитку процесу, визначає існування і структурну організацію будь-якої матеріальної системи [2, с.199]. Внаслідок взаємодії стає можливим сучасне сприйняття багатофункціональних систем і підсистем у єдності та взаємозв'язку всіх утворюючих ці системи елементів. Це дало поштовх до широкого вживання в науковій літературі та правових актах терміну “взаємодія” та “організація взаємодії”.

Взаємодія, чи організація взаємодії, як стверджує І.М. Жильский, – це не механічна, а цілісна сукупність, що має нову, не властиву окремим елементам якість, необхідну для досягнення загальної мети [3, с.16]. Найважливішою умовою встановлення реальної, а не фіктивної взаємодії виступає наявність спільногого інтересу у кожного із суб'єктів взаємодії. Взаємодія неможлива без взаємного розуміння суті спільно розв'язуваних питань і згоди сторін із приводу предмета, процедур і результатів співробітництва. Слід особливо зазначити, що розуміння і згода сторін – учасників взаємодії, довіра між ними є необхідною умовою досягнення позитивних результатів.

Взаємодія являє собою один із видів взаємозв'язку. Це означає, що в процесі взаємодії відбувається вплив ходу, характеру і змісту дій однієї сторони на дії іншої. Тому відсутність в однієї із сторін інтересу з приводу предмета спільної діяльності, наявність у неї іншого (протилежного чи неузгодженого) інтересу, неприйняття однією із сторін поставлені перед нею завдань, непідготовленість до процедур взаємодії, відсутність довіри до іншої сторони виключає можливість встановлення реального співробітництва чи робить його значною мірою неефективним. Поняття взаємодії знаходиться в тісному зв'язку з поняттям структури і виступає як інтегруючий фактор, за допомогою якого відбувається об'єднання частин у певний тип цілісності. Таким чином, внаслідок об'єднання зусиль декількох, раніше розрізнено діючих суб'єктів або якісної зміни відносин всередині деякої групи осіб, знову створена чи певним чином реорганізована структура за своїми потенційними можливостями, здатністю вирішувати поставлені перед нею завдання істотно перевершуючи аналогічне за призначенням утворення, що функціонує без урахування правил взаємодії [4, с.11]. Отже, у всякій діяльності, яка виконується групою людей, одне із основних місць при вирішенні питання про шляхи її поліпшення займає проблема взаємодії.

В юридичній літературі поняття “взаємодія” використовується у різних значеннях. Проте найчастіше воно вживається тоді, коли йдеться про взаємоузгоджену діяльність або різних органів держави, цілі і завдання яких певною мірою співпадають (прокуратура, органи внутрішніх справ, Служба безпеки України тощо), або різних структурних підрозділів одного державного органу [5, с.89-99]. Ця обставина дозволила деяким дослідникам зробити висновок про те, що стосовно розслідування кримінальних правопорушень взаємодія являє собою колективну діяльність досудового слідства, дізнання та інших підрозділів органів внутрішніх справ і їх представників, що припускає поєднання окремих (індивідуальних) дій у єдину сукупність, найбільш придатну для досягнення мети, тобто, інтеграцію (синтез) дій. Основними умовами такої діяльності є оптимальна координація, узгодження і спеціалізація суб'єктів взаємодії, поділ праці, при якому кожен із учасників виконує постійну функцію, що вимагає особливих навичок у роботі [6, с.5]. Дещо по-іншому визначає взаємодію І.Ф. Герасимов. За

його уявленням, під взаємодією органів, покликаних боротися зі злочинністю, треба розуміти такий взаємозв'язок у діяльності цих органів, який забезпечує розумне сполучення і найбільш ефективне використання повноважень, методів і засобів, властивих кожному із взаємодіючих органів, спрямований на розкриття, розслідування і попередження кримінальних правопорушень . Поділяючи наведені твердження, вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що взаємодія підрозділів правоохоронних відомств заснована на ряді норм чинного кримінального процесуального законодавства та інших правових нормах, які регулюють взаємовідносини відповідних правоохоронних органів. Єдність дій досягається узгодженістю їх зусиль, спрямованих на розкриття і розслідування кримінальних правопорушень.

Взаємодію прийнято розуміти у вузькому, широкому та комбінованому значенні терміну. У кримінальній процесуальній науці взаємодія розглядається як правовий інститут. У теорії оперативно-розшукової діяльності досліджуються питання взаємодії стосовно визначених суб'єктів - оперативних підрозділів. У свою чергу, криміналістичне тлумачення взаємодії тісно пов'язане з кримінальним процесуальним. Водночас аналіз відповідної наукової літератури дозволяє констатувати наявність різних точок зору щодо цього питання, які можна згрупувати у три загальні підходи - широкий, вузький і комбінований.

У широкому сенсі взаємодія розглядається стосовно сумісної діяльності всіх органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження. Вона трактується не тільки що-до слідчого або процесу розслідування певно-го кримінального правопорушення, але й відносно застосування будь-яких криміналістичних прийомів, засобів і методів.

Так, Г.А. Матусовський розглядає взаємо-дію як узгоджену діяльність правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, спрямовану на досягнення спільної мети з мінімальною витратою сил, засобів і часу [7, с.226-229]. У такому випадку мова йде про взаємодію не тільки слідчого, а й у цілому правоохоронних органів з іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями. Звертає на себе увагу та обставина, що зазначене визначення взаємодії є прийнятним для всіх видів людської діяльності та застосовується в багатьох галузях юридичних наук. Слід також зазначити, що учений підкреслює необхідність застосування системного підходу до дослідження проблем взаємодії з боку різних юридичних наук [8, с. 159-160].

У вузькому розумінні взаємодії в якості одного з її суб'єктів завжди виступає слідчий, а сама вона розглядається як форма організації розслідування. Наприклад, автори одного з підручників з криміналістики вказують, що взаємодія слідчого з іншими учасниками процесу являє собою узгоджену за цілями та завданнями, силами, засобами, місцем і часом діяльність у процесі встановлення істини у кримінальному провадженні. Вони відзначають, що про взаємодію слідчого з іншими учасниками розслідування можна казати у певній мірі лише умовно, оскільки з процесуальної точки зору тут немає рівноцінного партнерства: статус слідчого визначає його головну роль, персональну відповідальність за рішення, що він приймає, і результати розслідування в цілому. Вся діяльність інших учасників розслідування підкорена завданням, які поставив перед ними слідчий, узгоджується з ними. Проте зауважимо, що рівноправність партнерства не є обов'язковою ознакою взаємодії. Вважаємо вірною точку зору Г.А. Туманова, який відзначив, що в ході реалізації певного спільного заходу одна зі сторін взаємодії неодмінно виступає як керуюча, а інша – як керована система [9, с.93].

Разом із цим підкреслимо, що вузьке трактування взаємодії, як узгодженої спільної діяльності слідчого з іншими органами та суб'єктами, є, на нашу думку, найбільш

прийнятним для застосування.

Третій підхід, який умовно можна назвати комбінованим, полягає у намаганні різnobічного розуміння взаємодії.

Так, на думку М.В. Салтевського, у криміналістичному аспекті взаємодію можна інтерпретувати як: а) погоджену діяльність двох і більше суб'єктів, що вирішують ту саму проблему (завдання) різними методами та засобами правоохоронних органів, суб'єкти яких здійснюють розкриття та розслідування кримінальних правопорушень; б) організаційно-тактичний прийом одержання нового знання, одержати яке окремо кожному суб'єкту взаємодії не завжди вдається; в) організаційно-розпорядчу діяльність, засновану на взаємній довірі сторін, об'єднаних єдиним завданням розкриття та розслідування кримінальних правопорушень і боротьби зі злочинністю [10, с.441-442]. У даному випадку має місце спроба відобразити різні аспекти взаємодії: її зовнішнє вираження (сумісна діяльність), спосіб діяльності (організаційно-тактичний прийом), окремі ознаки діяльності (взаємна довіра) тощо.

Відповідно до суті поняття можна стверджувати, що структурно взаємодія передбачає: а) узгодженість (координованість) діяльності; б) спільність діяльності; в) мету діяльності; г) певний зміст діяльності; г) наявність як мінімум двох суб'єктів.

На нашу думку, повна класифікація видів і форм взаємодії можлива із урахуванням різних підстав, що дозволить більш комплексно підійти до зазначененої проблеми. Вона може бути представлена у наступному вигляді.

У залежності від рівня існування взаємодії доцільно виділяються такі види:

а) міжнародна взаємодія (на рівні різних держав); б) міжвідомча взаємодія (на рівні різних органів та установ України); в) внутрішньовідомча взаємодія (на рівні різних підрозділів та служб одного відомства) [11].

Питанням міжнародної взаємодії у протидії злочинності у криміналіній процесуальній літературі приділяється значна увага. Аналіз відповідних наукових праць дозволяє стверджувати, що вона, як правило, здійснюється у вигляді сумісної діяльності: а) різних держав у сфері правової регламентації відповідних аспектів протидії злочинності; б) міжнародних судових і поліцейських органів; в) спеціалізованих органів різних держав щодо надання професійно-технічної допомоги у протидії злочинності, діяльності з розшуку та затримання осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, їх екстрадиції тощо; г) міжнародних недержавних організацій.

Міжвідомча взаємодія у сфері протидії злочинності в Україні має досить чисельний вироблений арсенал відповідних форм. Частіше за все вона здійснюється шляхом взаємного обміну інформацією та проведення сумісних заходів у відповідній сфері щодо виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, запобігання їм.

Окремо треба вести мову про взаємодію суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності (слідчого, співробітника оперативного підрозділу, прокурора, суду) з іншими органами в ході досудового провадження. Останній різновид взаємодії носить міжвідомчий характер, але здійснюється не на рівні самих органів (відомств), а в межах компетенції відповідного суб'єкта.

Питанням внутрішньовідомчої взаємодії знаходяться в площині ділових стосунків між різними суб'єктами одного відомства (наприклад, слідчий ОВС - експерт-криміналіст ОВС; слідчий ОВС - співробітники оперативного підрозділу ОВС тощо).

Залежно від стадії кримінальної процесуальної діяльності треба вести мову про: а) взаємодію під час здійснення досудового розслідування в цілому; б) взаємодію під

час організації та проведення тактичних операцій; в) взаємодію в ході проведення окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій; г) взаємодію під час судового розгляду [11].

У залежності від нормативно-правової регламентації взаємодії: а) процесуальні форми (передбачені КПК України); б) організаційно-правові непроцесуальні форми (передбачені законами або підзаконними нормативно-правовими актами); в) суто організаційні форми (вироблені науковою та практикою).

За ознакою суб'єкта взаємодії можна виділити: а) взаємодію оперативного підрозділу з іншими суб'єктами в ході здійснення оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності; б) взаємодію слідчого з іншими суб'єктами в ході здійснення кримінальної процесуальної діяльності; г) взаємодію суду з іншими суб'єктами в ході судового кримінального провадження; д) взаємодію обізнаних осіб (експертів, спеціалістів, ревізорів тощо) з іншими суб'єктами в ході застосування спеціальних знань при збиранні та дослідженні доказів у кримінальному провадженні.

Вагомою формою взаємодії при розслідуванні різного роду кримінальних правопорушень традиційно вважають діяльність слідчих і співробітників оперативних підрозділів на початку кримінальної процесуальної діяльності. Вона полягає у спільніх заходах під час одержання інформації про можливе кримінальне правопорушення та сумісному аналізі наявних матеріалів. Загалом при формуванні загальних зasad і створенні окремих методик розслідування певних кримінальних правопорушень роль цієї форми непроцесуальної взаємодії слідчого зі співробітниками оперативних підрозділів ученими підкреслювалася особливо [11].

Висновок. Як відомо, новий КПК України досить суттєво трансформує кримінальну процесуальну діяльність під час досудового розслідування, зокрема, і щодо співвідношення слідчої та оперативно-розшукової діяльності. Тому, форми взаємодії слідчих і співробітників уповноважених оперативних підрозділів мають бути пристосовані до нових вимог. Відповідні правові та організаційні засади взаємодії в нових умовах встановлені відповідними наказами правоохоронних відомств, прийнятими на виконання положень нового кримінального процесуального законодавства України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матусовський Г.А., Бодянський Є.В. та ін. Правоохоронні органи у боротьбі з організованою злочинністю: компетенція та взаємодія // Питання боротьби зі злочинністю: Збірник наукових праць. – Х.: Право. – 1998. – № 2. – С. 19-61.
2. Большой энциклопедический словарь / Под ред. А.М. Прохорова. – 2-е изд. – М.: Научное издательство “Большая Российская энциклопедия”; Санкт-Петербург: “Норинт”, 1998. – С. 1456.
3. Жильский И.Н. Правовые и организационные основы взаимодействия органов внутренних дел с внутренними войсками в охране общественного порядка. Дис...канд.юрид.наук. – СПб., 1995.
4. Уемов А.И. Вещи, свойства и отношения. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1963. – 184 с.
5. Рябцев В.П. Взаимодействие структурных подразделений органов прокуратуры // Вопросы борьбы с преступностью. – Вып. 31. – М., 1979. – С. 89-99.
6. Вологин С.М., Сивачев А.В. Взаимодействие следователя, оперативного работника уголовного розыска и эксперта-криминалиста при установлении лица, совершившего квартирную кражу. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1985. – 80 с.
7. Матусовский Г. А. Основы взаимодействия и информационного обеспечения в методике расследования преступлений / Г. А. Матусовский // Криминастика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений : учеб. для студ. юрид. вузов и ф-тов ; под. ред. проф. В. Ю. Шепитько. -

- Х. : Одиссей, 2001. - С. 226-229
8. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ / Г. А. Матусовский. - Х. : Консум, 1999. - 480 с.
9. Туманов Г. А. Организация управления в сфере охраны общественного порядка / Г. А. Туманов. - М. : Юрид. лит., 1972. -232 с.
10. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. - К. : Кондор, 2005. - 588 с
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

УДК 343.8

Охман О. В., здобувач кафедри криміногії
та кримінально виконавчого права НАВС

Про деякі особливості застосування до засуджених, позбавлених волі, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї в Україні

В статті здійснений аналіз правових засад та практики реалізації у кримінально-виконавчій діяльності України заходів безпеки (фізичної сили, спеціальних засобів та зброї) до осіб, які тримаються у слідчих ізоляторах та кримінально-виконавчих установах закритого типу, а також запропоновані науково обґрунтовані заходи щодо вирішення існуючих у цій сфері проблем

Ключові слова: безпеки; фізична сила; спеціальні засоби; зброя; правові підстави; ув'язнений під варту; засуджений до позбавлення волі; виправна колонія; Персонал Державної кримінально-виконавчої служби України

В статье осуществлен анализ правовых оснований и реализации в уголовно-исполнительной деятельности Украины мер безопасности (физической силы, специальных средств и оружия) к лицам, которые содержаться в следственных изоляторах и уголовно-исполнительных учреждениях закрытого типа, а также предложены научно обоснованные мероприятия, направленные на решение существующих в этой области проблем

Ключевые слова: меры безопасности; физическая сила; специальные средства; оружие; правовые основания; заключенный под стражу; осужденный к лишению свободы; исправительная колония; персонал Государственной уголовно-исполнительной службы Украины

In the article analyzes the legal principles and practices in the implementation of penal activities Ukraine safeguards (physical force, special means and weapons) to persons who are held in detention centers and penal institutions of the closed type, and proposed evidence-based to address existing problems in this area

Keywords: security; physical strength; special tools; weapons; legal basis; taken into custody; sentenced to imprisonment; penal colony; Penal Service of Ukraine

Постановка проблеми. Останні події в Україні (застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї до активістів Майдану в м. Києві у листопаді 2013 – лютому 2014р.р.) активізували зазначену теоретико-прикладну проблему й у кримінально-виконавчій діяльності, а саме: практика застосування заходів безпеки до ув'язнених під варту в слідчих ізоляторах (далі - СІЗО) та кримінально-виконавчих установах (КВУ) закритого типу (до таких, згідно вимог ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК)